

ZAMIAST WSTĘPU

Oddajemy w Państwa ręce pierwszy numer pisma *Language, Mind, Culture and Society (LaMiCuS)* poświęcony językoznawstwu kognitywnemu. Tytuł odzwierciedla jeden z najważniejszych rysów kognitywnego podejścia do języka: założenie, że nie jest on autonomiczny, ale zależny od szerszych zdolności ludzkich organizujących procesy poznawcze, takich jak kategoryzacja, konceptualizacja czy mechanizmy przetwarzania informacji, a ponadto — uwikłany w relacje kulturowe i społeczne. Tak szeroko i elastycznie określone granice zainteresowań badawczych wskazują także na typowe dla językoznawstwa kognitywnego łączenie zbliżonych do siebie koncepcji, które jednak trudno byłoby całkowicie zunifikować. Jak ujmują to Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens (2007: 4),

Cognitive Linguistics is a flexible framework rather than a single theory of language. In terms of category structure (one of the standard topics for analysis in Cognitive Linguistics), we might say that Cognitive Linguistics itself, when viewed as a category, has a family resemblance structure (...): it constitutes a cluster of many partially overlapping approaches rather than a single well defined theory.

LaMiCuS jest pismem Polskiego Towarzystwa Językoznawstwa Kognitywnego i za cel stawia sobie prezentowanie z jednej strony dorobku polskiej lingwistyki kognitywnej, a z drugiej – najnowszych tendencji światowych w tej dziedzinie. Prowadzone od wielu dziesięcioleci w Polsce badania nad znaczeniem oraz związkami języka i kultury w wielu kwestiach zbliżyły się – początkowo nieintencjonalnie – do modelu badań zaproponowanego za oceanem przez George’a Lakoffa, Charlesa Fillmore’a i ich współpracowników, a następnie, nawiązując do prac amerykańskich językoznawców kognitywnych, szeroko korzystały z narzędzi przez nich wypracowanych. Z tego połączenia powstały koncepcje oryginalne. Interesująco rozwinęła się warszawska szkoła semantyczna, odwołująca się zarówno do tradycji strukturalistycznej, jak i osiągnięć semantyki rosyjskiej oraz językoznawstwa kognitywnego. Badania nad folklorem w środowisku lubelskim skupionym wokół Jerzego Bartmiń-

skiego odwołujące się do myśli Humboldtowskiej, Sapirowsko-Whorfowskiej i rosyjskiej refleksji nad związkami języka i kultury okazały się częściowo zbieżne ze współczesnym językoznawstwem kognitywnym, co zaowocowało powstaniem etnolingwistyki kognitywnej. *LaMiCuS* zamierza sukcesywnie prezentować także takie prace, powstałe na gruncie polskiego językoznawstwa z różnorodnych inspiracji, wśród których lingwistyka kognitywna jest tylko jednym z wielu źródeł.

Tom pierwszy składa się z artykułów ukazujących kilka ważnych tendencji w najnowszych badaniach prowadzonych w ramach tego szerokiego programu badawczego, który określa się jako językoznawstwo kognitywne. Otwiera go tekst Zoltána Kövecsesa „Conceptual metaphor theory: Some new proposals” poświęcony metaforze pojęciowej. To właśnie od badań nad przenośnią rozpoczął się burzliwy rozwój podejścia kognitywnego w lingwistyce, a po prawie czterech dekadach nadal w tej dziedzinie formułuje się wciąż aktualne i ważne pytania i problemy badawcze. Nowe propozycje Kövecsesa polegają na szerokim uwzględnianiu roli kontekstu w tworzeniu i użyciu metafor w dyskursie oraz na powiązaniu metod badań nad metaforą z hierarchią systemu pojęciowego. W konkluzji podkreśla on, że analizy metafor pojęciowych nie powinny się ograniczać do uwzględniania jedynie korelacji między doświadczeniem sensoryczno-motorycznym a pojęciami abstrakcyjnymi, lecz brać pod uwagę cztery typy doświadczenia: sytuacyjne, dyskursywne, pojęciowe i cielesne.

Ciekawym przykładem łączenia wielu nurtów refleksji nad językiem jako kluczem do świata, ludzkiej wiedzy i procesów poznania jest tekst Adama Głaza „Worldview as cultural cognition”. Korzysta on z inspiracji Bartmińskiego, Underhilla, Wierzbickiej i Sharifiana, wydobywając z ich koncepcji wspólny mianownik: odzwierciedlony w języku kulturowy charakter poznania. Następnie na materiale badawczym złożonym z dwu różnych tekstów dotyczących tego samego wydarzenia – zamachu terrorystycznego w Nicei w 2016 roku – wskazuje różne punkty widzenia, ogniska uwagi i stopnie uszczegółowienia oglądu, odsłaniając tym samym różnice treści kulturowych.

W tekście „Translating minds: Cognitivism and translation” Krzysztof Hejwowski ukazuje wysiłek tłumacza jako proces złożony po pierwsze z rekonstruowania świata w tekście źródłowym, uwzględniający sceny, punkty widzenia i scenariusze, a po drugie – z tworzenia nowego tekstu, który mógłby aktywować podobne struktury mentalne u odbiorców docelowych. Przy okazji odkrywa wątki prekognitywne w polskiej myśli translatologicznej z lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku, co jeszcze raz potwierdzałoby tezę postawioną przez Elżbietę Tabakowską kilkanaście lat temu: „W historii dawniejszego i nowszego językoznawstwa polskiego przewija się wiele nitek wskazujących na intuicyjnie kognitywne podejście do języka” (2004: 5).

W artykule zatytułowanym „Onstage or off, or somewhere in between? Intersubjectivity markers in Dawkins and Lennox debate ‘Has science buried

God?” Shala Barczewska rzuca nowe światło na zagadnienie językowego wyrażania (inter)subiektywności dzięki ilościowej i jakościowej analizie użycia zaimka *you* i jego wariantów w debacie między zoologiem Richardem Dawkinsem a matematykiem i filozofem nauki Johnem C. Lennoxem pt. „Czy nauka pogrzebała Boga”, która odbyła się w Muzeum Uniwersytetu Oksfordzkiego w 2008 roku. Wnikliwa analiza tekstu debaty przeprowadzona przez Barczewską przy użyciu aparatu pojęciowego gramatyki kognitywnej Ronalda W. Langackera pokazuje, że Dawkins i Lennox posługują się zaimkami 2. osoby (*you, yours, yourself*) całkiem odmiennie. O ile Dawkins używa tych zaimków w odniesieniu do hipotetycznej lub nieokreślonej 3. osoby, a jego ogólna strategia polega na umieszczaniu na scenie swoich poglądów, obronie tych poglądów, a następnie pozostawieniu słuchaczowi decyzji co do ich przyjęcia czy odrzucenia, o tyle najważniejszymi rysami strategii Lennox'a są bezpośrednie zwroty do Dawkinsa za pomocą zaimków 2. osoby i skłanianie go do spojrzenia na sens życia z perspektywy rozmówcy.

W swoim artykule „Corpus-based methods in cognitive semantics: The case of English clausal complementation” Agnieszka Kaleta omawia dwie metody statystycznej analizy danych korpusowych: profili behawioralnych i analizy kolostrukcyjnej. W części empirycznej analizę kolostrukcyjną, a właściwie jej typ: dystynktywną analizę koleksemiczną wykorzystuje do badania semantyki konstrukcji zdaniowych z czasownikami aspektowymi (np. *to start*) i czasownikami emocji (np. *to like*) w języku angielskim. Oba te typy czasowników mogą mieć dopełnienie wyrażone w bezokoliczniku (*to + Verb*) lub w formie imiesłowowej (*Verbing*). Zatem są idealnym materiałem do badania za pomocą dystynktywnej analizy koloksemicznej, która polega na porównaniu dystrybucji form i funkcji wyrażen *quasi-synonimicznych*. Jak wykazuje Kaleta na podstawie wyników badań, różnice w użyciu i znaczeniu tych par dopełnień zdaniowych (*clausal complementation*) wynikają z tego, że dopełnienia z *to* motywuje schemat wyobrażeniowy ŚCIEŻKI, a dopełnienia z *-ing* reprezentują zreifikowane procesy. Ponadto w przypadku czasowników emocji forma z *to* wyraża wolicjonalny charakter całej konstrukcji, a forma z *-ing* pozytywny lub negatywny stosunek podmiotu do czynności. Autorka przeanalizowała również dystrybucję form *promise -ing/that* oraz *admit -ing/that* za pomocą profili behawioralnych, co pozwoliło jej odkryć pewne subtelne różnice znaczeniowe pomiędzy tymi formami. Te studia przypadku pozwalają Kalecie na sformułowanie ogólnej refleksji nad przydatnością badań korpusowych w analizie semantyki konstrukcji zdaniowych. Za ich zaletę uważa możliwość określenia częstości wystąpień różnych konstrukcji i ich kontekstów wyrazowych i na tej podstawie odróżniania form prototypowych od peryferyjnych. Jako wadę natomiast wskazuje to, że schematyczne konstrukcje składniowe o wysokim stopniu abstrakcji nie znajdują bezpośredniego odzwierciedlenia w korpusie.

Dwa ostatnie teksty łączą odwołania do koncepcji Gilles'a Fauconniera i Marka Turnera: w pierwszym mają one charakter polemiczny, natomiast w drugim uwypuklone zostały zalety modelu analizy integracji pojęciowej jako narzędzia opisu asystemowych innowacji słowotwórczych w multimodalnym kontekście. W artykule „Intensification and metonymy in some XYZ constructions: From *the Bible* to *Einstein*” Mario Brdar analizuje niedosłowne użycia trójczłonowych konstrukcji określanych jako XYZ, w których środkowy element realizowany jest przez leksemy *Bible* ‘Biblia’, *oasis* ‘oaza’, *flagship* ‘wizytówka’ (dosł. ‘okręt flagowy’) lub *minefield* ‘pole minowe’. Autor stawia tezę, że mimo pozornego podobieństwa do metafor, wyrażenia te nie wykazują cech prototypowych przenośni, np. nie odnajdziemy w nich szeroko zakrojonej polisemii typowej dla metaforycznych domen źródłowych. Prowadzi to do wniosku, że są to użycia niedosłowne o funkcji intensyfikującej wynikającej z przesunięć metonimicznych. Użycia te wiążą się z innym podtypem tej samej konstrukcji, gdzie element Y wyrażony jest nazwą własną, a powstałe w ten sposób wyrażenia oparte są na tzw. wzorcowych modelach metonimicznych (*metonymic paragon models*). Obie podkategorie konstrukcji XYZ mają charakter złożonego intensyfikatora wyrażającego zarówno wzmacnianą cechę, jak i proces jej wzmocnienia.

Artykuł Krystyny Waszakowej zatytułowany „Kontekstowe innowacje słowotwórcze w internetowych tekstach publicystycznych i w ich komentarzach. Studium przypadku” porusza istotny problem efektywnego odczytywania okazjonalizmów, jakie pojawiają się w określonym kontekście. Dokonując szczegółowej interpretacji wyrażenia *kamerundyner*, użytego w memie i będącego komentarzem zachowania przewodniczącego partii „Nowoczesna”, Ryszarda Petru, Autorka odwołuje się najpierw do tradycji językoznawstwa strukturalnego, analizując samą warstwę leksykalną wyrażenia, a następnie sięga po narzędzia proponowane przez językoznawców kognitywnych, aby głębiej zrozumieć intencję nadawcy komunikatu oraz sposób jego postrzeżenia przez odbiorcę. W tym celu wykorzystuje w swojej analizie czteroprze-strzenny model integracji pojęciowej Gilles'a Fauconniera i Marka Turnera oraz koncepcję zdarzenia użycia językowego (ang. *usage event*) Ronalda Langackera, przywołując także pojęcie analogii w rozumieniu Jeleny Kubriakowej. Tekst Waszakowej jest modelowym przykładem udanego dopełniania analiz strukturalnych kognitywnymi oraz łączenia inspiracji językoznawczych z Zachodu i Wschodu, co jest ważnym rysem warszawskiej szkoły semantycznej.

W czasopiśmie będziemy także umieszczać recenzje książek traktujących o relacjach między językiem, poznaniem a kulturą, zarówno autorów polskich, jak i zagranicznych. Mamy nadzieję, że pozwoli to z jednej strony na wzbogacenie dyskusji nad tymi zagadnieniami (recenzję traktujemy bowiem jako tekst naukowy), z drugiej zaś pomoże Czytelnikom śledzić pojawiające się w tym obszarze publikacje. Pierwszy numer pisma przynosi

zatem trzy teksty recenzyjne. Rozpoczynamy od cyklu wykładów jednego z najważniejszych autorów w zakresie lingwistyki kognitywnej, Ronalda Langackera, które omawia Barbara Lewandowska-Tomaszczyk. Następnie Krzysztof Kosecki przedstawia tom pod redakcją Marka Kuźniaka, Bożeny Rozwadowskiej i Michała Szawerny poświęcony szeroko rozumianemu zagadnieniu ucieleśnienia (*embodiment*). W końcu jeden z redaktorów drugiej z recenzowanych książek, Marek Kuźniak, sam przyjmuje rolę recenzenta i prezentuje książkę Piotra Blumczyńskiego na temat tłumaczenia.

Zachęcamy Czytelników i Autorów do zgłaszania publikacji ich zdaniem wartych przedstawienia w formie recenzji na łamach naszego pisma. Chcielibyśmy w ten sposób wnieść wkład w wymianę myśli naukowej, a także, co równie ważne, w popularyzację kognitywnego podejścia do języka w polskim językoznawstwie.

Większość problemów przedstawionych w tym numerze była przedmiotem dyskusji na dorocznych konferencjach PTJK, które ułatwiają krążenie idei i wymianę poglądów zarówno w środowisku polskiego językoznawstwa kognitywnego, jak i w międzynarodowej wspólnocie kognitywnych badaczy języka. Warto w tym miejscu wspomnieć zasługi w stworzeniu forum wymiany myśli kognitywnej pierwszej przewodniczącej i jednej z założycielek PTJK, Barbary Lewandowskiej-Tomaszczyk, oraz środowiska Uniwersytetu Łódzkiego. To tam w końcu ubiegłego wieku powstał dobry klimat intelektualny pozwalający nie tylko na twórczą recepcję myśli kognitywnej, zwłaszcza amerykańskiej, lecz także na jej oryginalny rozwój. Z tym ośrodkiem związani byli również: Tomasz P. Krzeszowski, jeden z najważniejszych prekursorów językoznawstwa kognitywnego w Polsce i tłumacz pierwszej pracy kognitywnej o dużej sile oddziaływania – *Metafor w naszym życiu* autorstwa George'a Lakoffa i Marka Johnsona; Aleksander Szwedek, twórca Zakładu Językoznawstwa Kognitywnego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, oraz śp. Joanna Ślósarska, badaczka literatury i malarstwa, propagująca kognitywne metody analizy dzieł artystycznych, a także kolejna przewodnicząca PTJK, Alina Kwiatkowska, która kontynuowała działania integrujące środowisko i upowszechniające lingwistykę kognitywną.

Do badaczy z ośrodka łódzkiego dołączyli lingwiści z Uniwersytetu Gdańskiego, Jagiellońskiego, Warszawskiego i Śląskiego oraz z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. W 1979 roku z Łodzi do Gdańska przeniósł się Tomasz P. Krzeszowski, tam objął opieką promotorską doktoraty wielu młodych językoznawców, którzy następnie wnieśli przyczynili się do popularyzacji i rozwoju koncepcji kognitywnych, m.in. Bogusława Bierwiaczonek, Wojciecha Kubińskiego i Kamili Turewicz, i we współpracy ze śp. Romanem Kaliszem stworzył prężny ośrodek polskiego językoznawstwa kognitywnego. W Krakowie podobną rolę odegrała nieco później Elżbieta Tabakowska, w Warszawie – Elżbieta Górka, w Katowicach – Iwona Nowakowska-Kempna, a w Lublinie – Henryk Kardeła, który powołał na UMCS Zakład Językoznawstwa Kognitywnego.

Zwyczaj corocznych spotkań na konferencjach z cyklu *Lingwistyka kognitywna w roku...* środowisko polskich językoznawców kognitywnych zawdzięcza Bogusławowi Bierwiaczkowi, który z wielką energią przystąpił do pełnienia obowiązków przewodniczącego PTJK w roku 2011. Obecnie każda konferencja PTJK przyciąga wielu zagranicznych gości, a wśród wykładowców plenarnych zawsze znajdują się najznamienitsi przedstawiciele lingwistyki kognitywnej z całego świata; w ostatnich pięciu latach byli to: Dirk Geeraerts, Christopher Hart, Martin Hilpert, Laura Janda, Suzanne Kemmer, Leonard Talmy i Jordan Zlatev. Doroczne spotkania polskich językoznawców kognitywnych pokazały również pewne bariery, na jakie napotyka rozwój kognitywnej refleksji na językiem, np. trudności przenikania idei pomiędzy poszczególnymi filologiami czy brak jednolitej terminologii polskiej. Wyrażamy nadzieję, że nasze pismo przyczyni się do usuwania tych barier, m.in. dzięki publikowaniu w dwu językach i zamieszczaniu obszernych skrótów każdego artykułu anglojęzycznego w języku polskim i każdego polskiego tekstu w języku angielskim, oraz będzie kontynuowało najlepsze tradycje polskiego językoznawstwa kognitywnego.

Redakcja

BIBLIOGRAFIA

- Geeraerts, Dirk, Hubert Cuyckens 2007: *Introducing Cognitive Linguistics*.
W: Dirk Geeraerts, Hubert Cuyckens (red.) 2007: *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford et al.: Oxford University Press, 3–21.
- Tabakowska, Elżbieta 2004: *Kognitywizm po polsku — wczoraj i dziś*. Kraków: Universitas.